

1. *Turgenia latifolia* (L.) HOFFM. – štětinač širo-
listý Tab. 62/3

Turgenia latifolia (LINNAEUS) G. F. HOFFMANN Gen. Pl. Umbell. 59, 1814. – Syn.: *Tordylium latifolium* L. Sp. Pl. 240, 1753. – *Caucalis latifolia* (L.) L. Syst. Natur., ed. 12, 2:205, 1767. – *Turgenia multiflora* DC. Prodr. Syst. Natur. 4:218, 1830, incl. Exsikáty: Extra fines: DÖRFLER Herb. Norm., no 5063. – Fl. Exs. Distr. Bacov., no 132. – Herb. Fl. Asiae Mediae, no 316.

Kořen úzce větvenovitý, žlutavý, dosti hojně větvený. Lodyha přímá, 15–40(–50) cm vys., jednoduchá nebo v hor. části větvená, rýhovaná, štětinatě chlupatá krátkými šídlovitými chlupy a (zejména v hor. části) nápadnějšími delšími drsnými chlupy. Listy na bázi se širokými, plochými, po stranách suchomázdřivými pochvami, jen u dol. listů znenáhla zúženými v krátký řapík; čepele většiny listů na pochvy přisedlé, jednoduše zpeřené až peřenosečné, na rubu přitiskle štětinatě chlupaté; lístky zpeřených listů (nebo úkrojky peřenosečných listů) podlouhlé, hrubě pilovité až peřenodílné, s úkrojky šir. kopinatými, zakončenými chrupavčitou, často nazpět zakřivenou špičkou. Okolíky koncové; stopky okolíčků až 4 cm dl., stejně jako květní stopky drsně štětinatě chlupaté; obal ze 2–5 šir. kopinatých listenů, obalíčky z 5–7 eliptických, tupých listenů, všechny listeny s velmi širokým suchomázdřivým lemlem, po okraji drsně brvité. Kališní cípy kopinaté; korunní lístky velmi široké, u okrajových květů paprskující a pak až 4 mm dl. a 6 mm šir., dvoulaločné až vzácněji dvouklané, na rubu kratičce štětinatě chlupaté, bílé nebo narůžovělé. Merikarpia 8–12 mm dl. a (bez ostnů) 4–5 mm šir., s vyvinutými hlavními i vedlejšími žebry, 3 hlavní hřbetní a 4 vedlejší žebra pokryta dlouhými, délkou šířku plodu přesahujícími háčkovitě vzhůru zahnutými ostny, uspořádanými na žebrech ve 2(3) nepravidelných řadách. VI–VIII. Tf.

9. *Bifora* HOFFM. – štěníčník *)

Bifora G. F. HOFFMANN Gen. Pl. Umbell., ed. 2, 191, 1816.

Lit.: GUERIN P. (1933): Le genre *Bifora*; étude anatomique de *Bifora radians* Bieb. Bull. Soc. Bot. Fr. 70:481–487. – SLAVÍKOVÁ Z., CHRTEK J. et KŘISA B. (1972): Poznámky k rozšíření štěníčníku paprskujícího – *Bifora radians* M. Bieb. v Československu. Zpr. Čs. Bot. Společ. 7:83–88.

Jednoleté byliny v čerstvém stavu páchnoucí po plošticích. Kořen tenký, větvenovitý. Lodyhy přímé, hranaté. Listy (1–)2–3× zpeřené s úkrojky posledního řádu nitkovitými až čárkovitými. Okolíky složené ze 3–8 okolíčků; obal většinou chybí, obalíčky z niřovitých listenů. Kalich nezřetelný; koruna bílá, silně paprskující; na vrcholu semeníku krátké stylopodium se zbytkem čnělky. Dvounažky ze 2 kulovitých merikarpíí, jen zřídka se rozpadající; karpofor dvoudílný; merikarpia s čárkovitými, nepatrně vyniklými nebo vůbec neznatelnými hlavními žebry; sekreční kanálky chybějí. – 4 druhy od subtropů do mírného pásu Eurasie, 1 z nich zdomácněl v Severní Americe. – Protandr. Entomogam.

*) Zpracoval B. Křísa

2n = 32 (ČR: 4. Loun.-lab. střed.)

Ekologie a cenologie: Pole, vinice, úhory, železniční násypy, silniční příkopy, rumišťe. Roste na hlubších, vápnatých půdách (především na spraších), na bazických podkladech, zejména vápencích a opukách. V polních kulturách se vyskytoval ve společenstvech svazu *Caucalion lappulae*. V období po 2. světové válce (přibližně do r. 1980) přechodně zavlékán s obilím z bývalého Sovětského svazu.

Rozšíření v ČR: Vyhynulý druh ČR. V minulosti velmi vzácně na j. a stř. Moravě, v Čechách na Litoměřicku, v okolí Prahy, Pojizeří a na Jičínsku. Pomíjivě se objevoval ještě v 60. a 70. letech, a to i mimo nejteplejší území (Sušicko, Pelhřimov, Liberecko). Poslední nález z roku 1978 (Sebuzín). †

T: 4. Loun.-lab. střed. (Sebuzín; Litoměřice), 6. Džbán (Kladno), 8. Čes. kras (Zdice), 9. Dol. Povlt. (Praha-Podbaba; Roztoky), 12. Dol. Pojiz. (Mladá Boleslav; Dobruška), 13. Rožď. pah. (Kopidlno; mezi Židovicemi a Běchary), 15b. Hradec. Pol. (Hradec Králové, nádraží), 16. Znoj.-brn. pah. (Znojmo; Brno, Hády), 18b. Dolnomor. úv. (Kunovice; Nová Ves u Uherského Hradiště), 21b. Hornomor. úv. (Olomouc). – M: 36b. Horaž. (Horaždovice, nádraží), 37a. Hor. Poot. (Hrádek u Sušice, rumišťe), 48. Luž. kotl. (Hrádek nad Nisou; Liberec; Jeřmanice), 60. Orl. opuky (Častolovice, nádraží), 63f. Čes. kotřeb. úv. (Česká Třebová), 67. Českomor. vrch. (Pelhřimov, silniční příkop), 68. Mor. podh. Vysoč. (Bílovice nad Svitavou).

Starší nálezy se vztahují vesměs k polním kulturám, po roce 1945 nalezen již jen na ruderalních stanovištích. Všechna jeho naleziště na našem území jsou pravděpodobně druhotného charakteru – i v minulosti se na jednom místě nevyskytoval trvale.

Celkové rozšíření: Západní a j. Evropa, na sever po Anglii, Belgii, j. Německo, j. Moravu a Ukrajinu; sz. Afrika; Přední a Střední Asie; zavlečen v Severní Americe. – Mapy: MEUSEL et al. 1978:322.

Poznámka: Vzhledem k charakteru stanovišť lze jen velmi obtížně stanovit hranici původního rozšíření; hranice areálu je spíše hranicí trvalého archeofytního výskytu na rozdíl od efemerního výskytu v severnějších a chladnějších oblastech, a to obvykle spíše na ruderalních než segetálních stanovištích.

1. *Bifora radians* BIEB. – štěničník paprskující
Tab. 63/2

Bifora radians MARSCHALL BIEBERSTEIN Fl. Taur.-Cauc. 3: 233, 1819. – Syn.: *Meum heterophyllum* MOENCH Meth. Pl. 86, 1794.

Exsikáty: Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 1306. – Fl. Rom. Exs., no 1304. – Herb. Fl. Ross., no 1723.

Jednoleté lysé byliny. Lodyha přímá, (15–) 20–30(–40) cm vys., hranatá a po celé délce výrazně rýhovaná, větvená, listnatá. Listy přízemní i lodyžní (1–)2–3× zpeřené; dol. listy menší, řapíkaté, v obrysu šir. vejčité; hor. listy pochvovitě přisedlé s niřovitými, na vrcholu krátce zašpičatělými úkrojky. Okolíky z 3–8 okolíček na tenkých, lysých, 5–8 cm dl. stopkách; obal většinou chybí nebo z 1 čárkovitého listenu; obalíčky ze 2–3 nitkovitých listenů. Okrajové květy oboupohlavné, vnitřní samčí a menší s nestejně velkými korunními lístky; kališní cípy nezřetelné; korunní lístky 2,0–4,0 mm dl., bílé, okrajové silně paprskující. Merikarpia 4,0–5,5 (–6,0) mm v průměru, světle hnědá, lysá, tvrdá, na vrcholu s krátkým stylopodiem a čnělkami až 0,2 mm dl. V–VIII. Tf.

2n = 22 (extra fines)

Poznámka: Od podobného druhu *Coriandrum sativum* se odlišuje (kromě tvaru plodů) větším počtem okolíček a výrazně brázditou a na průřezu mnohoúhelníkovitou lodyhou. Koriandr setý má nanejvýš 5 okolíček a lodyhu na průřezu oblou.

Ekologie a cenologie: Plevel v polích, zejména v obilninách, na úhorech, vinicích, ale i na okrajích cest a železničních náspech. Na suchých a výhřevných, především vápnitých, často sprašových půdách na slunných, vzácně polostinných

stanovištích. Nejčastěji ve společenstvech svazu *Caucalion lappulae*. Druh rychle ustupuje při používání herbicidů.

Rozšíření v ČR: Vzácně, pouze v termofytiku a přechodně i v mezofytiku; roste v rozpětí planárního až kolinního stupně (max.: vrch Hády u Brna, ca 400 m). Nejstarší doklad výskytu v Čechách pochází z r. 1836 (vrch Oškobrh u Poděbrad). Δ – Mapy: SLAVÍKOVÁ et al. 1972:84; SLAVÍK in Květena ČR 5:35, 1997.

T: 4a. Loun. střed. (Podsedice; Třebívlice; Lenešice), 4b. Lab. střed. (Bystřany; Kamýk u Litoměřic; Radovesice), 6. Džbán (Pochválov, jen staré údaje), 7b. Podřip. tab. (Klonec), 7c. Slán. tab. (Hrdlív; Lísky; Kralupy nad Vltavou), 8. Čes. kras (na více místech), 11b. Poděb. Pol. (na více místech), 12. Dol. Pojiz. (Mladá Boleslav, nádraží), 13a. Rožd. tab. (častěji na více místech), 13b. Mladobol. chl. (Nepřevázka; Sýčina; Dobrovice), 14a. Bydž. pán. (Hořice; Nový Bydžov, jen staré údaje), 15a. Jarom. Pol. (Bohuslavice nad Metují; Zvole u Rychnovek; Bolehošť, jen staré údaje), 15b. Hrad. Pol. (Černožice; Smiřice), 16. Znoj.-brn. pah. (Brno; Kuřim, jen staré údaje), 17b. Pavl. kop. (Mikulov, jen staré údaje), 19. B. Karp.step. (mezi obcemi Blatnice a Blatnička), 20a. Bučov. pah. (Dražovice; Prasklice), 20b. Hustop. pah. (Kyjov; Zaječí; Rakvice, jen staré údaje), 21b. Hornomor. úv. (Čelechovice; Litovel, jen staré údaje).

Přechodný výskyt je doložen z mezofytika (České Budějovice, Třebíč, Týniště nad Orlicí, vrch Hády u Brna, Bystrice pod Hostýnem).

Celkové rozšíření: V Evropě souvisle od Pyrenejského poloostrova po Balkánský poloostrov (s výjimkou velké části Řecka) a odtud na západ po j. Anglii, na sever v Belgii, Nizozemí, Německu, Polsku a na východ do černomořské oblasti včetně Krymu. V Asii od Turecka po s. Írán. Izolované arely na Kavkaze a v s. Africe (Maroko, Alžírsko). Zavlečen do Severní Ameriky. – Mapy: SCHUBERT et HILBIG Wiss. Z. Univ. Halle 18:166, 1969; MEUSEL et al. 1978: 307.

10. *Coriandrum L.* – koriandr *)

Coriandrum LINNAEUS Sp. Pl. 256, 1753.

Lit.: CESKA O., CHANDHARY S. K., WARRINGTON P. J., ASHWOOD-SMITH M. J., BUSHNELL G. W. et POULTON G. A. (1987): Coriandrin, a novel photoactive compound isolated from *Coriandrum sativum*. *Phytochemistry* 26:2083–2087. – EMMERICH N.S. (1988): Izmenčivost biologičeskich i morfologičeskich priznakov koriandra posevnogo (*Coriandrum sativum* L.). *Sb. Nauč. Trudov Prikl. Bot., Genet., Selekc.* 122:65–69. – SZUJKÓ-LACZA J. et KORDYUM E. L. (1990): Stigma development in *Coriandrum sativum* L. and *Anethum graveolens* L. (Umbelliferae). *Ukraj. Bot. Ž.* 47/2:96–101.

Jednoleté lysé byliny, světle zelené, za čerstva nepříjemně páchnoucí. Lodyha přímá, chudě větvená. Přízemní a dol. lodyžní listy lichozpeřené s lístky v obrysu eliptickými, různě členěnými, ostatní lodyžní 2–3× peřenosečné do čárkovitých úkrojků. Okolíky složené, ploché, bez obalu, obalíčky vytvořeny. Květy většinou oboupohlavné, kališní cípy zřetelné, korunní lístky bílé až narůžovělé, okrajové u vnějších okolíček paprskující. Dvounažky téměř kulovité, tvrdé; merikarpia i za zralosti spojená, s 5 málo vyniklými, zvlněnými hlavními žebry; sekreční kanálky pouze 2 v komisurální části; stylopodium kuželovité. – 2 druhy, původní ve v. Středozeří. – Entomogam.

*) Zpracoval P. Tomšovic

Tab. 63: 1 *Coriandrum sativum*, 1a – plod, 1b – příčný řez plůdkem. – 2 *Bifora radians*, 2a – plod.

